

Tolnai Ottó

Montenegró új alkotmánya

*Budván közvetlen a tenger partján
egy kis régi templomban értekeztünk volt danilo kišről
kűnn közben a kávéházak teraszain nagy kivetítővásznakon
akárha tömérdek vitorlás vesztegzárában
a vízipólo-világ bajnokság döntőjét közvetítették
montenegró & szerbia és magyarország között
értekezés közben mi is szépen követhettük a játék alakulását
fel-felkiálthattunk
hallják mondtam
állandóan azt kiabálja hogy: kis.
ugyanis két kis is játszott éppen a magyar csapatban
de önök vesztésre állnak uram
vágott közbe a tekintélyes szerb író
danilo kiš egyik legjobb barátnője
(a kišről szóló legszebb esszé szerzője)
aki akkortájt éppen szerbia & montenegró
dániai nagykövetasszonya volt
én viszont azt hittem mondtam megjátszva a naivat
kiš mind a két csapatban játszik
kis mi kiš önök
akkor különben már egyértelmű volt
montenegró leválik
önálló állammá lesz
ergo azzal kezdtem előadásomat
ott abban a tengerparti kis templomban
akárha magam is vízben
tivatnál ahogy a gép
a tengerről befordult montenegró fölé
elállt a lélegzetem a gyönyörűségtől
már nyúltam is az ózonszűrőért
azt hittem valami lázas látomásom van
jóllehet valóban az volt látomásom
a képzőművészetet és montenegrót illetően is
azt hittem valami eredeti csellel
egy még friss (nyers) lubarda-képet
csúszttak alám
montenegró mondtam*

ez azért volt fokozottan hatásos
mert én voltam az első előadó
meg talán azért mert mutattam is
ahogyan a bibliai anyagba
a teremtés első napjának
még ki sem hűlt isteni magmájába
érintetlen mészbe klorofillba azúrba
hol a vér még
akár maga a nap korongja
a narancs és a gránátalma vöröseből kevertetett
mutattam is
akárha egy isteni légyragasztóba süllyedek
mondom mutattam is boldogan kapálózva
első ember aki ott a szemük előtt
egy festménybe fullad
ennyi fehér kő kell ahhoz hogy a kék
valóban megkéküljön
ifjúkorában kétszer is lefestett volt párizsban
egy kis kék külvárosi kávéházat
akárha egy kis festékes boltot
ahol csak kékeket árulnak
és aztán majd állandóan ez a kék fog átcikkanni
a morača és a tenger vizében a kék csúcsokban
vannak képek melyeken maga a lovćen is kék
(egyszer a magyar csapatok is elfoglalták lovćent
a nagy szabadkai magyar író
akiről danilo kiš halála előtt éppen írni kezdett
csáth géza be is jegyezte volt naplójába
Lovćen elesett, Belgrád ég.
ám különös mód a nagy magyar festő farkas istván is jegyzett volt
néhány sort lovćenről naplójába
mindezt azért említtem mert tettüket nem tekintem harci tettnek
inkább egy jól sikerült szemléltető földrajzórának
ahol lovćent mint olyant abszolválták volt honfitársaim
hogy nekem kései utódnak már ne kelljen)
és a fehér kőrengetegben a serpentinek
akárha egy polip fogják egybe a repedező hegyeket
s akkor (1950-ben) lubarda kitépve ezen utakat gyökerestől
kék alapon külön megfest egy polipot
hogy aztán újra visszahelyezze
a kígyózó lényt az izzó hegyek közé
engedvén hogy immár MONTENEGRÓ ÉJJEL
és MEDITERRÁNEUM címmel fogja (kötözze) össze
zseniálisan ezt az egyedül álló repedező kis zord világot
amely valójában nem is zord

*narancs és gránátalmavirág lobbanásai gyújtogatják
az izzó azúr tükkörben
montenegró mondtam
akárha szigorú szabad versben beszélve
ritmikusan ismételve
montenegró szépművészeti kérdés
ez szerbül kissé egyszerűbben hangzik
még majd dolgozni kell a fordításon:
Crna Gora je likovni problem.
egyáltalán nem véletlen tehát hogy már maga danilo is
aki 1947-ben felvételt nyert lubardánál és milunovićnál
a cetinjei (majd hercegnoviba áthelyezett) festőiskolában
egyik aforisztikus feljegyzésében
a következőképpen határozta meg montenegrót
(vannak ilyen feljegyzései szabadkáról másról is):
Crna Gora, slikari. (Montenegró, festők.)
igaz ő csak milunovićról írt volt
istenem milyen nagy festő volt
erős poussin-cezan hatással tért haza párizsból
ahol giacometti és campigli baráti köréhez tartozott
(érdekes campigli neve majd mušić kapcsán is felmerül)
az egyik szakadári olasz középiskolában tanult
gyerekfővel harcolt albánia szabadságáért
majd részt vett az első balkáni háborúban
mondják kitűnően beszélt albánul
istenem milyen nagy festő volt
milyen nagy festő
különösen utolsó kis képein
melyeken semmiségekből rakott oltárokat
madárkalitkákat látni
a tenger színe előtt a fővenyen
szóval azt próbáltam szuggerálni abban a kis templomban
már nem tudtam melyikben
abban a valóságosban avagy milunovićéban
montenegró vegye be valamiféleképpen új alkotmányába
meghatározásomat
akár lehetne ez az új alkotmány első mondata is:
Montenegró szépművészeti kérdés.
talán még arra is hajlandó lettem volna
megírom montenegró új alkotmányát
végtelen értekezve azokról az azúrba mosott
semmis kis oltárokról a fővenyen
a fény azon kis templomairól
amelyek egyikében a vitorlások vesztegzára alatt
mi is ott vízipóloztunk volt éppen*

és győztek
nagy ujjongás
szerbia & montenegró világbajnok lett
majd már mint független montenegró is győztek
európa bajnokai lettek
hogy aztán most a pekingi olimpián veszítsenek
de hát végül is nem velem írtatták meg új alkotmányukat
és danilo kiš korai írását sem tették közzé azóta
milunoivićról
még 58-ban írta s ha jól tudom most említették először
mivel abban a bizonyos alkotmányban
természetesen több tételét kamatozni szándékoztam
ugyanis szépen érzékelteti két volt tanára
(mellesleg 1951-es belgrádi tárlataiktól számítják
a szocrealizmussal való szakítást)
két volt tanára ellentétes karakteréről értekezve
megfordítva valójában előjelüket
ugyanis eddig lubardát
kőből mintázott
(festő ki kőből
valós hegyekből mintázza figuráit
valós hegyekből mitikus guzlását)
lubardát tudtuk tragikusnak
úgy hittük milunovićnak cezanne-nal
sikerült lehűtenie világát
(mellesleg 1951-es belgrádi tárlataiktól számítják
a szocrealizmussal való szakítást)
szépen érzékelteti azt a bizonyos problémát
képzőművészeti-pikturális problémát
(mindig elérzékenyülök ha újra kezembe kerül
az a régi újságkiadvás
még kis zentai gimnazistaként vágtam volt ki
az egyik tekintélyes belgrádi ifjúsági lapból):
Milunović tengerélménye viszont, minden gyengédsége ellenére
tragikusabb, mint ahogy elhamarkodva
ebből a párhuzamból következtethetnénk.
Mert abban a tájban a nap sokszor csak azért van jelen,
hogy megvilágítson
egy barlangot, egy szakadékot, egy örökös halódást,
hogy fényt vessen a rácsokra amelyek mögött sínylődnek
jöllehet boldogan énekelve a madarak, egy karnyújtásnyira
a nyílt tengerből (na domaku slobodne pučine).
— — — van egy szép kis szinte rejtett képtár szabadkán
egy tekintélyes horvát orvos (gastroenterológus
aki az első színes filmet készítette a gyomororról)

*dr vinko perčić képgyűjteményéről van szó
pontosabban képgyűjteményének maradványáról
azért mondom hogy csak maradványáról
mert az anyag nagyobb hányadát zágráb városának ajándékozta
ám hozzám éppen így került közelebb ez a kis anyag
valahogy éppen ennek köszönve lehetett meghittebbé
hangya-vásznak rajzos levelek két lubarda-kép
és két semmis (tenyérnyi) milunović-gouache
nem nagyobb hangya levélképeinél
(egykor a háború után mint jugoszlávia vezető festői
együtt állítottak ki a világban
hangya csak később lépett volt vissza
a világtól vissza a képeibe
eltűnve semmis levélképeiben)
na már most ködös napokon
amikor már sokáig leledzünk súlyos ólomfedő alatt
amikor már úgy érezzük egy napig sem tudjuk nélkülözni
a tengert mint olyant
a városba rohanok és beesonok
a jakab dezső tervezte szép kis földszintes polgári házba
valójában dr perčić magánrendelőjébe
mely mellett egy festékes bolt található
talán éppen az a párizsi kéekkel
adriai azúrral pingált bolt
beesonok ahogy halálos betegen (tengeribetegség)
magánrendelőbe oson az ember
beesonok a rejtett kis képtárba
és tovább szövegezve ama új alkotmányt
a lubarda- és milunović-képek elé térdepelek
hadonászva olykor akárha ott tivatnál
kiáltozva akárha ott budván
az isteni légyragasztóba süllyedve
hiszen az ember is így süllyedt
ama hatodik hajnalon kiáltozva és hadonászva
a frissen teremtett világ sarába.*

* Jegyezzük meg, Milunović neve nem kellene, hogy teljesen idegenül hangozzék számunkra, magyarok számára sem, hiszen Tamási István *5 világrész a Szajna partján* című, 1927-ben megjelent könyvében már olvashattunk róla. A magyar kritikusok akár fel is kereshettek volna, hogy összevessék Czóbellé példának okáért, és levonjanak tanulságokat az Adria bizonyos képzőművészeti sugallatát-leheletét illetően, hiszen ne feledjük, nem csak New Yorkban voltak Hoffmann-tanítványok (Tabaković és Gvozdenović is Hoffmann-tanítvány volt például, tehát itt is ugyanúgy működhetek a hoffmanni elvek, mint New Yorkban), igen, van egy pillanata Lubarda és Milunović festészetének, amikor az szinte pollockinak mondható, ahogyan Czóbel is egyértelműen megelőlegezte volt Rothkót... *Uzelac, zagrebi festő és Milunović Párisban is feltűntek*, mondta volt Dobrović, a Dom kávéházban interjú adva Tamásinak. (Uzelacról, a másik említett festőről, akinek szintén található képei dr. Perčić gyűjteményében, külön versben kívánkozom szólni majd.)